

цілої низки присвячених йому досліджень В.Батуринаського, Н.Белозерського, М.Гершензона та висвітлюючи еволюцію суспільних поглядів П.Куліша здебільшого на численних матеріалах з історії суспільно-політичного життя Росії поза минулого століття. Водночас, опис та характеристика В.Петровим ідейного впливу на світогляд П.Куліша програмових засад і практичних здобутків провідних західноєвропейських культурно-мистецьких традицій, рухів, шкіл, зокрема філософських, як-от: руссоїзму, утопічного соціалізму, – відзначаються принагідністю згадування та недостатньо розгорнутим, лаконічним констатуванням саме наявності їх впливу.

На сторінках дванадцятого розділу монографії В.Петров запропонував оригінальну розгорнуту характеристику загальної специфіки і типових рис соціальної теорії П.Куліша, аргументовано іменує останню "своєрідною хуторянсько-народницькою концепцією аграрного соціалізму" та доволі влучно ілюструє передусім такі її засадничі положення, як "антиурбанізм" і "хуторянськість" матеріалами численних листів П.Куліша від 1858 р. з Німеччини, Франції, Бельгії до приятелів у Росії. Якщо в першій з двох, дорівнюючих за обсягом частин цього розділу, на які його можна умовно поділити, здійснено порівняльний аналіз різко контрастуючих соціальних ситуацій у економічно відсталій Росії та передових країнах Західної Європи на основі співставлення згаданих листів і щоденникових, пізніше опублікованих, записів Г.Барвінок "З Волині", то у другій з них В.Петров, власне, і розглядає відповідну соціальну теорію, в першу чергу – її історіософський аспект.

П.Куліш високо оцінює велике історичне минуле європейської цивілізації, водночас наголошуючи на "міщанстві" як загальній, негативній її характеристиці, що, на думку В.Петрова, є виявом "кирило-мефодіївського" за духом "антиурбанізму" П.Куліша: "Урбанізація соціального життя викликає дорожнечу, обумовлює розвиток економічної нерівності, розколює суспільство на два ворожі табори, утворює розрив з селянством" [Петров В. Хуторянство і Європа. Листи Куліша з-за кордону р. 1858-го // Хроніка-2000. – 1992. – №2. – С.73]. Таким чином, місто, за П.Кулішем, – "... потрібне для класового егоїзму європейської людини, для власника й капіталістичного уряду" [Там само. – С.73], – а, отже, з'ясується, що: "Міста треба знищити, бо вони мають одне призначення: захищати власників од злидарів, що претендують на їх власність, – тут вихідний пункт аграрно-

го соціалізму Куліша" [Там само. – С.74]. В.Петров цілком закономірно вбачає в наведеній постановці проблеми яскравий прояв зафіксованої і аргументовано доведеної ним генетичної спорідненості світоглядних ідейно-теоретичних платформ П.Куліша та О.Герцена, влучно зауважуючи: "Як К. (П.Куліш – Г.В.), так і Г. (О.Герцен – Г.В.), протиставляючи західній міській цивілізації культуру селянську й сільську, висунули ідею аграрного соціалізму" [Там само]. Вказуючи, що принципова відмінність позицій українського і російського мислителів з приводу обстоюваних ними концепцій аграрного соціалізму полягала в орієнтації П.Куліша на "українське хуторянство", а О.Герцена – на "русскую общину", В.Петров так визначав головні дотичні їх суспільних поглядів: "Як і Куліш, він (О.Герцен – Г.В.) приїшов на Захід, щоб знайти тут розв'язання соціальної проблеми, але як Куліш, так і Герцен упевнився, що західна цивілізація не зуміла розв'язати цієї проблеми й звідциля Герцен, подібно до Куліша, зробив висновок, що західну цивілізацію треба заперечити й одкинути" [Там само. – С.72].

В.Петров наголошує, що, заперечуючи великоміську цивілізацію капіталістичної Європи, П.Куліш на перший план висуває селянство і в українському хуторянстві, "хуторі", як подібній до фаланстери утопічного соціалізму Фур'є головній майбутній формі життя людства, вбачає ключ до розв'язання соціальної проблеми Європи. Зазначена концепція, гадає В.Петров, була позбавлена будь-яких серйозних перспектив практичного втілення і, радше, дозволяла скласти уявлення про поширений тип так званих "зайвих людей" російського суспільства сер. XIX ст., одним з яскравих представників якого дослідник вважає П.Куліша. Лаконічно окреслений психологічний портрет останнього виступає своєрідним підбиттям підсумків досліджуваного нами наукового аналізу наприкінці дванадцятого розділу: "Там, на Україні, Куліш себе відчував європейцем, людиною міста. Себе, представника "городового" козацтва, він протиставляв степовому низовикові Шевченкові, людині анархічних, гайдамацьких інстинктів. Але тут, серед європейців ... він відчув себе хуторянином, людиною сільської закоханості. Він був європейцем між хуторянами й хуторянином між європейцями. На Захід він приніс свої хуторянські смаки й звички й західну демократію він оцінив, розглядаючи її критичним оком українського дрібнопомісного хуторянина" [Там само. – С.76].

О. Гусейнова, студ.

"КИЇВСЬКИЙ ТЕКСТ" У РОМАНАХ В.ДОМОНТОВИЧА: ПОЕТИКА ІНТЕР'ЄРУ

Репрезентація Києва в романах В.Домонтовича позначена "інтер'єризацією" простору. Ідеться про те, що у таких текстах В.Домонтовича як "Дівчинка з ведмедиком" і "Доктор Серафікус" відбувається дещо ускладнений процес "одомашнення" всього простору Києва.

Київ героїв Домонтовича – це світ інтер'єру, а отже, тут "відсутній зовнішній відчужений погляд" [Аєєва В.П. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. – К., 2003. – С.96]. Можемо говорити про інтимізацію простору, відсутність боротьби з містом або необхідності його підкорювати. Саме це й народжує специфічну рецепцію міста. Читання міського тексту для героїв Домонтовича – це не "пошук притулку" або "створювання дому" [Шліпченко С. Архітектурні принципи постмодернізму. – К., 2000. – С.66]. Адже для них місто є саме домом і притулком. Відтак жити в місті майже те саме, що дихати. Тут обживається кожна подорожниця феноменології міста: назви вулиць, номери

будинків, особливості рельєфу, співвідношення дат і подій, імена історичних діячів. При цьому, абсолютно різномірний матеріал укладається в рамки *єдиної інтерпретації*, ініційованої якимось повільним читанням.

Наприклад, Комаха, герой роману "Доктор Серафікус", відірваний від життя кабінетний учений, намагається охопити все. Звідси його бажання замкнути час, а отже, і простір, звужуючи його до щоденних бібліотеки, скверика, дому. Комаха наче "обрізає" міський текст, не впускаючи його у свій герметичний простір. Але попри таку, він не втрачає здатності "чути голоси" міста. Власне, для Комахи місто не чуже, а, навпаки, обжите, "одомашнене." Аж так, що поява цього "важкого, масивного, волохатого" чоловіка в місті стає небезпечною. Комаха – це повноцінний персонаж "київського тексту". Він, так би мовити, впаяний у нього. Комаха цікавий і тим, що долає "конфлікт між приватним простором і робочим місцем" [Беньямин В. Париж, столиця XIX сто-

летія // Беньямин В. Озарення. – М., 2000. – С.160], об'єднуючи їх у цілісний простір власного екзистенціонування, власний ("Комашиний") Київ. Вер, рецепція міста якої на перший погляд видається абсолютно інакшою, концептуально лишається на одному рівні з Комахою. Ідеться знову про одомашнення простору, перетворення екстер'єру в інтер'єр. Задля цього Вер розмикає межі свого життєвого простору, впускаючи у свій приватний світ усе місто. В житті Вер "приватне не зводить рахунків із всезагальним" [Там само. – С.160]. Як результат, майже ідеальне втілення концепції міста: видиме, читабельне, зрозуміле, тобто таке, що долучається до корпусу "оптичного знання" [Шліпченко С. Архітектурні принципи постмодернізму. – К., 2000. – С.188]. Вер налаштована на рухливу структуру, на місто як феномен, що міняється протягом Історії. Вона ледве не пасивно фіксує те, як місто "вибухає і розсіюється" у її інтимному просторі.

Майже для кожного з героїв "київських романів" В.Домонтовича місто виступає простором нудьги, що теж можна розглядати як вияв "одомашнення" простору. Місто як звичний, "приручений" феномен уже не здатне викликати екстремальних почуттів: страху, захоплення. Натомість, нудьга в занадто знайомому просторі виглядає цілком природно.

Продемонстрована В.Домонтовичем різноманітність втілень образу Києва (від герметичного простору Комахи до розімкненого Вер) свідчить, що міський текст завжди відрізняється від самого себе в ході його "прочитання".

Цікавим зразком репрезентації Києва або навіть зразком творення "київського тексту" є спогади В.Домонтовича "Болотяна Лукроза". Мемуари позначені

ретельною фіксацією деталей київського життя. В поле зору письменника потрапляє все: від червоного корпусу університету до проф. Володимира Перетца. І навіть більше – виникає ілюзія всеохопності погляду, адже В.Домонтович встигає побачити в панорамі міста і свою власну постать. Віктор Петров (Домонтович) відтак перетворюється на джойсівську "Людину в Коричневому Макінтоші", примостивши своє власне обличчя в куточку київського полотна [Набоков В. Джеймс Джойс. Улісс // Набоков В. Лекції по зарубіжній літературі. – М., 1998. – С.408].

Відповідь на питання, "що таке Київ", дає лише один герой – Ростислав Михайлович ("Без ґрунту"). Отже, за Віктором Петровим, узагальнення доступне тільки тому, хто знаходиться за межами міста і здатен кинути на нього відсторонений погляд. Однак лишається незрозумілим, чи Київ насправді є таким, чи це ілюзія, яку породжує дистанція. Адже дійсність завжди опосередкована дискурсивною практикою; фактично, в одній площині знаходяться як сама дійсність, так і її рефлексія. Розгледіти грані між світом реальним і світом, відбитим у свідомості, неможливо. Варто зауважити, що Київ, як про нього говорить Ростислав Михайлович, важко віднайти на сторінках власне "київських романів" В.Домонтовича. Отже, герої "київських романів" ближчі до "київського тексту", ніж Ростислав Михайлович із "Без ґрунту", адже, на відміну від нього, вони шукають не формулу міста, а форми, в яких місто себе являє як єдність змістів. Вони органічно вписані в тіло міста і саме тому не стільки живуть у Києві, скільки переживають разом із ним його історію.

Л.В. Діденко, асп.

ФІЛОСОФ ЯК ВИРАЗНИК ІДЕЙ ЕПОХИ (НА ҐРУНТІ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ Г.КОНИСЬКОГО ТА В.ПЕТРОВА)

Начерк історико-філософський. Перед кожним істориком філософії рано чи пізно постає питання розрізнення історії та філософії, а також виокремлення ознак історії філософії як відмінного феномену від філософії загалом. Якщо історик займається вивченням та презентацією цілісної фактуальності минулого, а філософ – продукуванням різноманітних розмірковувань щодо тих чи інших феноменів та процесів, то історія філософії виявиться еволютивним відображенням розмірковувань у фактуальності певних періодів на певних територіях.

Історичні епохи, які змінювали одна іншу, у філософії мають дещо інший вигляд: так, наприклад, епоха ренесансу у філософському сенсі ще включає філософію Нової Доби. Кожен наступний історико-філософський період включає здобутки попереднього, але акцентуація може зміщуватися на деталізацію того чи іншого напрямку філософування.

Якщо у Європі спостерігається історико-філософська та культурна змінюваність епох-періодів: античність, патристика, схоластика, ренесанс, Нова Доба, XIX ст., XX ст., то в Україні хронологія відмінна від усталеної європейської. Загалом це пов'язано з тим, що, поперше, ми звикли розглядати європейську філософію як регіональну філософію європейських країн, але не як виключно сукупність національних філософій. Тобто терміном "європейська" ми утверджуємо пересічність філософії (загальний середній рівень філософування), оскільки розглядаються окремі представники з різних культурних регіонів, філософування яких або узгоджувалося з попередниками, або їм суперечило. Таким чином, ми поєднуємо усіх філософів минулого та тепе-

рішнього у один великий філософський дискурс, що дозволяє їм усім бути сучасниками-акторами одного комунікативного простору. Але в такому випадку втрачається наслідуваність, яка можлива тільки за умови національного розгляду філософських концепцій.

Європейський регіон "сформував" специфічну парадигму європейського філософування: узгоджування ідей на основі включення подібних до одного напрямку, так виникають дихотомічні концепти – матеріалізм та ідеалізм, раціоналізм та сенсуалізм тощо. Тому європейська філософія, вона ж західна, тяжіє до філософування у формі напрямів, течій, шкіл, тобто до хронологічної опосередковано-дискурсивної взаємодоповнюваності.

Філософування на теренах сучасної України (та територій, із яких зароджувалась Русь) своїми ознаками має персоналістичність та наслідуваність. Представники різних періодів мали різний рівень освіти, але на прикладі однорідного національного регіону-території прослідкувати впливи та зміни авторських концепцій легше, оскільки ми спираємось на культурно-історичний аспект змін. Таким чином, історико-філософськими періодами на теренах України були: *протоантичність* (із часу перших поселень до прийняття християнства), *християнізована античність* (прийняття християнства – XIII ст.), *проторенесанс* (XIII – I половина XV ст.), *ренесанс* (II половина XV – XVI ст.), *реформація* (XVI – початок XVII ст.), *просвітництво/Нова Доба* (кінець XVI – початок XIX ст.), *романтизм* (кінець XVII – II пол. XIX ст.), *теоретична та демократично-практична філософія* (I пол. XIX ст. – поч. XX ст.), *діаспорна, або філософія у еміграції* (20-40 рр. XX ст.), *радянська філосо-*